

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Цветан Кирилов Ракъовски

ЮЗУ „Неофит Рилски“

на дисертационен труд

за присъждане на научна степен „доктор на науките“

в област на ВО 2. Хуманитарни науки; профес. напр. 2.1. Филология;

научна спец. Българска литература

Автор: доц. д-р Иван Тодоров Русков – ПУ „П. Хилендарски“

Тема на дисертацията: „Символи и свят. Кръстът“

1. Предмет на рецензиране

Назначен съм със Заповед № Р33-3843/21.07.2016 г. на Ректора на ПУ за член на научното жури в процедура за придобиване на научна степен „д.ф.н.“. Автор на дисертацията е доц. д-р Иван Русков – член на Катедрата по история на литературата и сравнително литературознание във Филологическия факултет.

Представеният от доц. Русков комплект от материали е в съответствие с чл. 45 (ал. 4) от Правилника за РАС на ПУ включва:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Освен основния труд доц. Русков е приложил 18 студии (статии), които отговарят на духа и буквата, т. е. на темата и целта на дисертацията.

2. Биографични данни – Иван Русков е защитил ОНС „доктор“

през 1999 г., а от 2003 г. е избран за доцент – тематиката на неговите научни интереси е в сферата на следосвобожденската българска литература и нейните културологични проекции. Това е насоката и на представените за тази процедура научни активи и изяви в различни формати – публикации,

конферентни участия, научни ръководства (на 1 докторант в катедрата и на докторантска група в университета „Лоранд Йотвъош“, Будапеща).

3. Актуалност, целесъобразност и познаване на проблема. Методология. Характеристика на труда.

Научната основа на труда е широка платформа, включваща различни страни от българската културна история, следосвободенската литература, теософията, иконографията, философията на историята. Подобен формат изисква ясни хоризонти на целта (целите) – трудът чете и контекстуализира историята през „Записките“ на З. Стоянов, фотографията през иконографията, „Записките“ в оптиката на Сребърния кръст от поибренската черква, събитията от април-май 1876 г. в светлината на контекстите „скрити“ и разкрити в Кръста.

Това предполага постоянно преплитане на методологически инструменти: текстология, семиотичен анализ, историография, херменевтични опуси из дебрите на патристиката и евангелистиката. В четирите части на дисертацията са структурирани 24 вътрешни глави, като във втората и третата части плътното, предимно религиоведското съдържание, е разделено на допълнителни подглави. Това в ред моменти прави лоша услуга на четенето, тъй като пределната структурираност и вътрешна йерархия обръква и дестабилизира телеологията на цялото.

Изследването на доц. Русков идва в добър времеви и културен контекст, когато вече наистина се усеща липсата на един цялостен прочит на тази огромна и претоварена с културологични и въобще с антропософско съдържание книга, каквато е „Записки по българските въстания“. Прочит през различни оптики и с различни инструменти, които да разгърнат хоризонтите на разбягващите се и центраращи се смисли.

4. Приноси и значимост на дисертационния труд.

„Символи и свят. Кръстът“ е мащабно изследване на един обширен проблем. Неговото начало трябва да търсим в няколко първични жеста: на Бенковски, когато пресяга и взема „хубавия кръст“, за да го направи мотив и цел на една драма, а след това умира пред него; после е жестът на

отец Кирил, когато го пренася по своя си „път на болката“, но и жестът на Захари Стоянов, дръзнал да си спомня всичко и длъжен да разкаже за всичко. И освен тези начални жестове – изследвачът не пропуска както направата, така и реставрацията, т. е. как е сглобен символът, но и как се разглобява емпирията, за да се съчлени отново.

Още от първите страници става ясно, че за читателя и оценителя на този труд предстоят тежки срещи с трудна материя и още по-трудни интерпретативни полета. Трудни, защото става дума за историята на един артефакт като вещ (богослужебна) и като символ (културософски). Така например, Иван Русков от началото приема да тълкува двумирието на света и в представите: че светът на „Записките“ наистина тръгва от едни „овчарски дивотии“, които обаче имат своя си религиозен обяснителен режим; и от друга страна – че Кръстът продуцира двузначен смисъл: той е упование в Името Христово; но той е и демагогски жест на Бенковски. Така апостолът, основният предводител прехвърля отговорностите от себе си като водач върху другия водач, който спасява, когато идеята за спасение стане невъзможна.

В своята перспектива трудът на Иван Русков – според мен – логично тръгва от книжките за спасение на душата: те все още антиципират посланието на Кръста, защото вярата все още се осмисля от екземплуми. В тях има чудеса, митарства и онова, което не може да се обясни, се вярва. Това е ауфтактът на Април 1876-та, времето, когато кръстът, вярата, божията майка или спасението все още са части от една наивистична картина на света. „Записките“ започват с популярното четиво, което не е литература, но не е и Книга. В този смисъл същинската епистема на труда е поставена от частта „От кръста в „Записките“ към записа на кръста“.

Каталогът на овчарската библиотека от „заслепителни книжки“ натрупва центростремителната енергия към Кръста – заради това контекстуализацията на Кръста в ч. II (т. 2.1.-2.4. – символи, библейски сюжети, градежът на теологичен модел на света) проправя пътя към неговата средищност. Той става опорен символ в най-малко три градежа на свят: 1) във времето на библейските отци; 2) във времето на овчарския образ на света, но и във 3) времето на „разбърканите дни“, когато настъпва срив, криза в подредения и наивно организиран свят.

Преди да се намеси сериозното (Кръстът) и да оправдае смешното (книжките) е необходимо да има познавателна перспектива, да се сглоби оптиката на низовия човек, откъдето ще започне да се гради героическото. Преходът е в ситуативното вдвояване Кръст ~ Знаме, което инвестира прехода Спасение ~ Свобода. Така се разчертава мрежа от християнски и революционни норми, формиращи този път друга картина на света.

Прави впечатление, че „Записки по българските въстания“ е книгата, която се протяга и разчиства контекстуални пътища из всички посоки на българския XIX век – Друмев, Войников, Ботев, Стоян Заимов, Левски, Димитър Общи, поп Груйо Бански и пр. Иначе казано, книгата на З. Стоянов не изравня само литературни контексти. Тя дори не е най-важният мотив за труда на Иван Русков. „Записките“ са наречени „хипотекст“ и това е определящото: те са вариативен набор от сюжети, които играят явно или скрито ролите на други текстове. Някак не много смело искам да кажа, че според труда на доц. Русков оставам с убеждение, че томове на Захари са банката с генетичен материал за духа на времето. От нея може да тръгне изследване за Кръста от поибренската черква и неговите безбрежни импликации, но от нея би трябвало да се захрани с енергия и всяко изследване за психологията на надеждата и отчаянието.

Заради това Кръстът е свръхестествен знак и в същото време е част от баталията (като хоругва, но и като човек, защото кръстът е и раняван). Така се разраства биографията на Кръста и той от черковна вещ (литиен кръст) израства до нещо свещено (символ на мирозданието), за да стигне до символ на нещо героическо, паметно, защото има веществена дейтелност, участва в героически обстоятелства.

В смисъла на казаното дотук искам да спомена моите два сюжета: първият е сюжетът с поп Груйо и Иван Белопитов. Това е топосът в дисертацията, когато става първият синтез на процеса как от извисен символ (кръстът) може се стигне до снизяване на смисъла, когато пресупозицията (лицата, Бенковски, З. Стоянов) се обезцвети и депатетизира. По същия начин и в мемоаристичната поема (невиждан „жанр“!) отец Груйо развенчава символите, когато поставя редом високото и ниското, сериозното (въстанието) и смешното (езика).

Другият – според мен – върховен сюжет е „завръщането“ към „Записките“ в Четвърта част. По-точно е да се каже – как се реставрира ореолът на книгата на Захари; доколко активни или вече невъзможни са силата и ефектът на образите на Кръста, на Водача, на Егото и пр. Как времето пази или забравя смислите на своите национални образи.

5. Преценка на публикациите по дисертацията.

В документите си доц. Русков е приложил и 18 публикации, които са свързани с основния труд „Символи и свят. Кръстът“. Писани в различни години (след 1992) те свидетелстват как нараства един научен интерес. Така за почти четвърт век (с различна интензивност) с усърдие и изтощителна прилежност доц. Русков „разплита чорапа“ на един мегасюжет, в който има и смешни, и сериозни, героически, но и срамни страници. Публикациите са в престижни издания, имат своята научна тежест и се радват на нестихващ интерес сред научните кръгове.

6. Автореферат. – Това е съпътстващият аргумент на заявката за участие в една процедура. Доц. Русков е отразил в своя автореферат всички структурни равнища на предложеното изследване. Подчертани са целите, направени са основните изводи. В този смисъл Авторефератът пази нормата на Правилата на ПУ „П. Хилендарски“ за прилагане на ЗРАС.

7. Критични бележки. – В ролята си на рецензент не бих си позволил да критикувам – най-лесно е да се прави това от друга гледна точка. Но имам две забележки, те са напълно в духа на жанра „рецензия“:

1) пределната подразделеност на този огромен труд: споменах вече за трудността при четене; тук искам да отбележа, че няма читател, който да е наясно и отведнъж да се справи със сложната и разноформатна материя: култура на XIX век, история, религиознание, богословска и философска мисъл, средновековна символика, литературознание, историография и какво ли още не. Писането на такъв труд е цел на един живот (споменах за 25-те години публикации по темата). Но четенето не може да продължава толкова. То е работа кратка, но и късопаметна. За

целта е трябвала или друга структура, или драстично по-късо съдържание;

2) и пак на четенето: в съдържанието на лъвските глави от част Трета „Кръстът. Видимо и невидимо...“ (с. 337–417) един филолог, който не е изкушен от средните векове, не би активирал никакъв рецептор, който да поддържа активен интереса му. Това е „друга“ материя, подлежаща на друг тип тълкувателни практики. А според мен – изискваща и друга мотивация.

Предвид тази гледна точка – за отворения характер на един филологически труд – трудно мога да приема отваряне на научния обект (текст, символ) до предела на възможностите му. Един текст, дори и такъв като „Записки по българските въстания“, не може да бъде изпитван докрай. Пък макар и целта да е Кръстът.

Заклучение.

Дисертационният труд съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на ПУ „П. Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, мотивирани от Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че доц. д-р Иван Русков притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения в научната специалност Българска литература, като демонстрира качества за провеждане на изследвания с оригинални и значими научни приноси.

Имайки пред очи казаното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, резултати и приноси, и предлагам на уважаемото научно жури да присъди научната степен ‘доктор на науките’ на доц. д-р Иван Тодоров Русков в област на висше образование 2.1. „Хуманитарни науки“, професионално направление „Филология“ (Българска литература).

30.10.2016 г.
Благоевград

Рецензент:
(проф. д.ф.н. Цветан Ракъовски)